

Вікторія Юрїївна ДУДЧЕНКО

кандидат економічних наук, доцент,
викладач кафедри міжнародної економіки,
ДВНЗ «Українська академія банківської справи НБУ»
E-mail: v.dudchenko@uabs.edu.ua

СТАН ТА СТРУКТУРА ДЕРЖАВНИХ ФІНАНСІВ РЕСПУБЛІКИ БОЛГАРІЯ

Дудченко, В. Ю. Стан та структура державних фінансів Республіки Болгарія [Текст] / Вікторія Юрїївна Дудченко // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол. : В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету “Економічна думка”, 2015. – Том 20. – С. 136-144. – ISSN 1993-0259.

Анотація

Вступ. *Негативні наслідки світової фінансово-економічної кризи, що відобразилися у зменшенні зовнішнього попиту, боргова криза країн Єврозони, результатом якої стало скорочення фінансування Республіки Болгарія провідними країнами-донорами Європейського Союзу, погіршення внутрішньоекономічної ситуації, зростання корупції призвели до розбалансування фінансової системи країни, актуалізації проблеми дослідження стану структурних елементів державних фінансів, роль яких у вирішенні поточних завдань економічної політики зростає.*

Мета. *Дослідження еволюції змін та поточного стану державних фінансів Республіки Болгарія, виявлення слабких місць в елементах фінансової системи та розробка практичних рекомендацій з поліпшення структури складових бюджетної системи.*

Результати. *Виявлено недоліки, слабкі місця, обґрунтовано особливості стану та структури складових державних фінансів Республіки Болгарія у кризовий та посткризовий період. Визначено шляхи поліпшення складових бюджетної системи країни, сформовано короткострокову бюджетну стратегію та основні завдання поточної бюджетної політики, зорієнтовані на консолідацію та збалансування державних фінансів. Виявлено проблеми у сфері фінансування державних видатків та нарощення державного боргу, що обумовлено зростанням державних поточних витрат, зменшенням фінансування програм з боку ЄС, необхідністю збільшення надходжень державного бюджету за рахунок державних зовнішніх та внутрішніх запозичень. Обґрунтовані напрями удосконалення механізму регулювання державного боргу з позиції оптимізації практики здійснення запозичень, що сформовані з оперттям на аналіз структур державного боргу: валютної, географічної, інституціональної. Запропоновано шляхи зменшення навантаження на державний бюджет Республіки Болгарія через коригування нових боргових зобов'язань за строками користування залежно від стадії економічного циклу; узгодження і збалансування графіку проведення аукціонів з продажу державних цінних паперів з графіком виплат за державними облігаціями; збільшення частки фінансування дефіциту державного бюджету за рахунок регулярних, помірних в обсягах облігаційних позик в іноземній валюті на міжнародних ринках капіталу; досягнення збалансованості між внутрішнім і зовнішнім державним боргом.*

Ключові слова: *фінансова система; державний бюджет; місцеві фінанси; державний борг; дефіцит; фінансово-економічна криза.*

Viktoria Yuriivna DUDCHENKO

PhD in Economics,
Associate Professor,
Lecturer,
Department of International Economics,
SHEI «Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine»
E-mail: v.dudchenko@uabs.edu.ua

THE STATE AND STRUCTURE OF PUBLIC FINANCE OF THE REPUBLIC OF BULGARIA

Abstract

Introduction. *The negative effects of the global financial crisis, which reflected in the reduction of external demand; Eurozone debt crisis, which resulted in a reduction in funding of Bulgaria by leading donor countries of the European Union; worsening of domestic economic situation, growing corruption have led to the deregulation of the financial system, actualization of problem of study of the structural elements of public finance, whose role in solving current problems of economic policy has increased.*

Purpose. *The study of the evolution and current state of the public finances of the Republic of Bulgaria, the identification of weaknesses in the elements of the financial system and development of practical recommendations to improve the structure of the components of the budget system have become the purpose of the study.*

Results. *Drawbacks and weaknesses are revealed. The features of state and structure of components of public finances of Bulgaria in the crisis and post-crisis period are grounded. Ways of improving the components of the budget system of the country are determined. A short-term budget strategy and main objectives of the current fiscal policy which are focused in consolidation and balance of public finances have been formed. The problems in financing of public spendings and increasing of public debt are grounded. They are determined by the growth in government current expenditure, the decrease in funding for the EU and the need to increase state budget revenues through state external and internal borrowing. The directions of improvement of the mechanism of regulation of public debt are proposed. They have been formed from the position of optimization of practice of borrowing that were formed on the basis of the analysis of public debt structures: currency, geographical and institutional structures. Ways of reduction of the burden on the state budget of the Republic of Bulgaria are proposed. They have been defined through adjustment by new debt terms of use depending on the stage of the economic cycle; coordination and balance of the schedule of auctions of government securities to the schedule of payments on government bonds; increase of the share of financing the budget deficit at the expense of regular, moderate amounts of bonds in foreign currency on international capital markets; achievement of the balance between internal and external public debt.*

Keywords: *financial system; state budget; local budget; public debt; deficit; economic and financial crisis.*

JEL classification: H60, H61, H63

Вступ

Фінансово-економічна криза 2008-2009 рр. показала важливість національного фактору в подоланні макроекономічних дисбалансів, довела необхідність державного втручання в економіку та важливість бюджетної політики у вирішенні питань економічного спаду. Обрана в межах Європейського Союзу дискреційна бюджетно-податкова політика, що передбачала управління податками і державними витратами з метою впливу на економічну активність (зайнятість, рівень цін, виробництво), обтяжила державні фінанси країн-членів, які потребують збалансування, зменшення дефіциту державного та місцевих бюджетів, величини державного боргу.

Бюджетна система Республіки Болгарія знаходиться в стані напруження, що спричинено нарощенням державного зовнішнього та внутрішнього боргу, зменшенням надходжень до державного бюджету. Постійна допомога з боку Європейського Союзу, позитивні реформи у докризовий період, пов'язані зі значними вливаннями фінансових ресурсів в інфраструктурні об'єкти, пом'якшили негативний вплив світової фінансово-економічної кризи 2008-2009 рр. на державні фінанси досліджуваної країни, але боргова напруга всередині Європейського Союзу, погіршення стану державних фінансів у провідних країнах ЄС (Німеччина, Великобританія, Франція) вимагають постійного моніторингу поточного стану державного та місцевих бюджетів країн-членів угруповання, контролю за здійсненням державних запозичень на внутрішньому та зовнішньому ринку. Саме тому дослідження, присвячене аналізу змін стану та структури основних елементів державних фінансів Республіки Болгарії, є актуальним.

У вітчизняній та зарубіжній літературі достатньо дослідженими є проблеми розвитку економік зарубіжних країн, особливості формування та функціонування фінансових систем в умовах кризи та

ISSN 1993-0259. ISSN 2219-4649. Економічний аналіз. 2015 рік. Том 20.

посткризовий період. Так вивченню державного боргу з позиції ускладнень стану та погіршення його структури в умовах фінансової кризи присвячені роботи зарубіжних вчених К. Рогоффа (Rogoff Kenneth S., 2008, 2010), В. Рейнхарта (Reinhart, 2008, 2010). Дослідження впливу світової економічної кризи на стан державних фінансів у країнах Європи здійснено в працях П. Марера (Marer, 2010).

Серед вітчизняних вчених важливий доробок в аналіз стану та структури фінансових систем розвинених країн здійснений науковцями Рудим К. В. [3] та Миргородською Л. О. [2]. Фінансові системи країн Західної Європи досліджені у роботі Карліна М. І. [1].

Однак у вітчизняній економічній літературі відсутній комплексний і системний аналіз проблем та основ функціонування сучасного стану державних фінансів Республіки Болгарія.

Мета та завдання статті

Мета статті – дослідження еволюції змін та поточного стану державних фінансів Республіки Болгарія, виявлення слабких місць елементів фінансової системи та розробка практичних рекомендацій з подолання наявних проблем в складових бюджетної системи. Основні завдання, що були сформовані, виходячи з мети дослідження: охарактеризувати особливості становлення та сучасного функціонування основних елементів державних фінансів Республіки Болгарія; дослідити стан державних фінансів країн нових членів Європейського Союзу, з метою оцінки позицій досліджуваної країни в процесі відновлення збалансованості бюджетної системи; проаналізувати структуру державних видатків і доходів, причини та тенденції їх зміни у кризовий та посткризовий період; дослідити структури державного боргу з метою виявлення слабких місць, розробки шляхів поліпшення механізму регулювання державного боргу, направлених на пом'якшення боргового навантаження на державний бюджет.

Виклад основного матеріалу дослідження

Реформування державних фінансів Республіки Болгарія було розпочато у 1992 році та передбачало впровадження послідовних етапів з виокремлення місцевих бюджетів з державного бюджету та надання їм автономного характеру, утворення ланок бюджетної системи встановлення системи зв'язків між ними, розмежування компетенції та відповідальностей. Реформування бюджетних відносин у досліджуваній країні проходило під впливом процесів постсоціалістичної трансформації, що передбачали зміну функцій основних суб'єктів економічної системи, розвиток ринкових механізмів і перетворення відносин власності з орієнтацією на утворення соціально-орієнтованої економіки.

Як і в кожній країні-члені Європейського Союзу, національна бюджетна система Болгарії виконує власні функції, а державний бюджет доповнює бюджет ЄС (Союзний бюджет). Особливістю взаємодії Союзного бюджету з бюджетом Болгарії є практика переважання фінансових надходжень з ЄС над виплатами з боку Болгарії, що збережена на бюджетний період 2014-2020 рр. На сьогодні головна мета державного бюджету Республіки Болгарія полягає у фінансуванні основних напрямів соціально-економічного розвитку країни, що складаються із: забезпечення макроекономічної стабільності, зростання продуктивності праці, підвищення рівня зайнятості, фінансування охорони здоров'я, захист довкілля. Бюджетна політика досліджуваної країни спрямована на довгострокове регулювання економіки, вирішення проблем інфляції, структурної перебудови господарства, забезпечення економії споживання енергетичних ресурсів.

Дослідження загального стану державних фінансів країн-нових членів Європейського Союзу показує погіршення позицій Республіки Болгарія в процесі відновлення збалансованості бюджетної системи та збільшення показника боргового навантаження (рис. 1 та рис. 2)

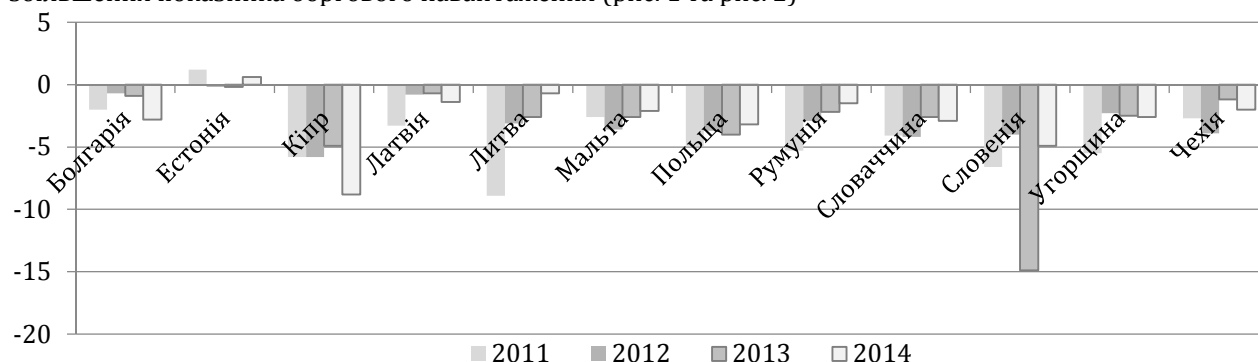

Рис. 1. Динаміка зміни показника співвідношення дефіциту державного бюджету до ВВП в країнах нових членах ЄС*. %

* Складено автором за даними Європейської Комісії

[<http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/6796757/2-21042015-AP-EN.pdf/2a3922ae-2976-4aef-b6ce-af19bde6a236>]

Зазначимо, що зростання дефіциту державного бюджету спостерігається в таких країнах-нових членах ЄС, як Болгарія, Кіпр, Латвія, Словаччина, Угорщина, Чехія. У досліджуваній основні причини позитивної динаміки нарощення дефіциту державного бюджету спричинені зменшенням надходжень, призупиненням програм фінансування з боку ЄС, зростанням поточних видатків у сфері державної системи медичного страхування, оборони, забезпечень гарантійного фонду банківських вкладень.

На сьогодні бюджетна система Болгарії характеризується тенденціями зростання дефіциту державного бюджету, абсолютної величини державного боргу та погіршенням відносних показників боргового навантаження (табл. 1).

Таблиця 1. Основні показники стану державних фінансів Болгарії, * %

Показник	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.
Відношення дефіциту державного бюджету до ВВП	-4,2	-3,2	-2,0	-0,7	-0,9	-2,8
Відношення витрат державного бюджету до ВВП	40,6	37,4	34,7	35,2	38,3	39,2
Відношення доходів державного бюджету до ВВП	36,4	34,1	32,6	34,5	37,4	36,4
Відношення державного боргу до ВВП	14,2	15,9	15,7	18,0	18,3	27,6
Відношення зовнішнього державного боргу до ВВП	-	-	-	-	22,1	19,5
Відношення зовнішнього державного боргу до експорту	227,1	180,1	128,9	144,9	138,3	-*
Відношення зовнішнього державного боргу до валового національного доходу	118,1	108,9	92,5	102,5	104,9	-*
Відношення платежів з обслуговування зовнішнього державного боргу до експорту	20,0	15,1	12,2	12,9	13,0	-*

*Складено автором за даними Європейської комісії (<http://epp.eurostat.ec.europa.eu>) та міжнародного валютного фонду (<http://datatopics.worldbank.org/debt/ids/country/BGR>).

-* – відсутні дані.

Сучасний стан державних фінансів досліджуваної країни знаходиться під впливом проблем посткризового періоду, що зосереджені на завданнях збереження конкурентоспроможності, стабілізації фінансового ринку, залучення інвесторів. До основних макроекономічних чинників, що вплинули на зменшення основних податкових надходжень до державного бюджету (ПДВ і акцизи) необхідно віднести: зменшення цін на нафту, зменшення обсягів імпорту (рис. 2)

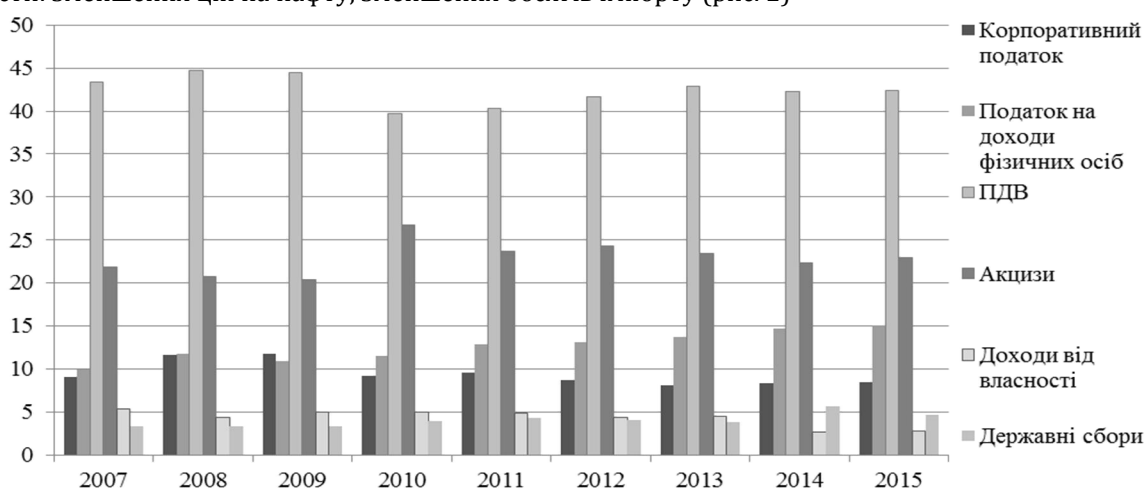

Рис. 2. Динаміка основних податкових і неподаткових надходжень до державного бюджету Болгарії (частка у сукупних надходженнях, %)*

*Побудовано автором за даними Міністерства фінансів Республіки Болгарія (<http://www.minfin.bg/bg/statistics/18#2014>)

Зазначимо, що за досліджуваний період 2007-2015 рр. відбувалися наступні тенденції та зміни у структурі бюджетних надходжень:

- переважання у структурі доходів державного бюджету непрямих податків (ПДВ, акциз). Протягом досліджуваного періоду непрямі податки використовувалися як інструмент регулювання та накопичення коштів до централізованого фонду грошових коштів;
- зростання у загальній структурі податкових надходжень частки податку на доходи з фізичних осіб і незначне зменшення корпоративного податку. Така тенденція говорить про ефективність виконання фіскальної функції податком на доходи фізичних осіб та недостатність використання корпоративного податку як засобу стабілізаційної політики. Останнє спричинено уповільненням темпів економічного зростання, рецесією в економіці Болгарії;
- збільшення у посткризовий період надходжень від державних зборів і суттєве зменшення доходів від державної власності.

Таблиця 2. Структура видатків державного бюджету Болгарії

Видатки державного бюджету	2009 р.		2010 р.		2011 р.		2012 р.		2013 р.		2014 р.	
	млн. болг. левів	%	млн. болг. левів	%	млн. болг. левів	%	млн. болг. левів	%	млн. болг. левів	%	млн. болг. левів	%
Сумарні видатки, у т. ч.	11275	100	8065	100	8389	100	7926	100	8199	100	9899	100
Поточні видатки, у т. ч.	80352	71	6805	84	7088	84	6822	86	7141	87	7990	81
- поточні трансферти домашнім господарствам	10426	13	721	11	873	12	879	13	881	12	979	12
- обслуговування державного боргу	6323	8	576	8	6549	9	707	10	841	12	664	8
Капітальні видатки, у т. ч.	25698	23	1093	14	9840	12	949	12	903	11	1028	10
- капітальні трансферти	1734	7	1349	12	124	13	123	13	126	14	158	15

**Побудовано автором за даними Міністерства фінансів Республіки Болгарія (<http://www.minfin.bg/bg/statistics/18#2014>)*

За досліджуваний період найбільше зменшення статей видатків відбулося у 2010 році, що пов'язано з реалізацією стабілізаційних програм з подолання наслідків світової фінансово-економічної кризи. Піком платежів з обслуговування державного боргу були 2009 та 2011 бюджетні роки. Нестабільною тенденцією у бік зменшення характеризується стаття «Поточні видатки», зокрема її складова – поточні трансферти домашнім господарствам. Значна питома вага останніх у структурі витрат держави є показником розвиненості суспільства. Наведена динаміка зазначеного показника демонструє зменшення державою фінансування виплат по безробіттю, виплат у зв'язку з непрацездатністю та ін. у 2010 році, що є наслідком обраного напряму бюджетної політики жорсткої економії.

Слабким місцем державних фінансів Болгарії є державний борг. На сьогодні показник боргового навантаження відношення державного боргу до ВВП Болгарії є одним з найменших серед країн нових членів ЄС, однак, викликає занепокоєння динаміка його нарощення за останні роки (рис. 3).

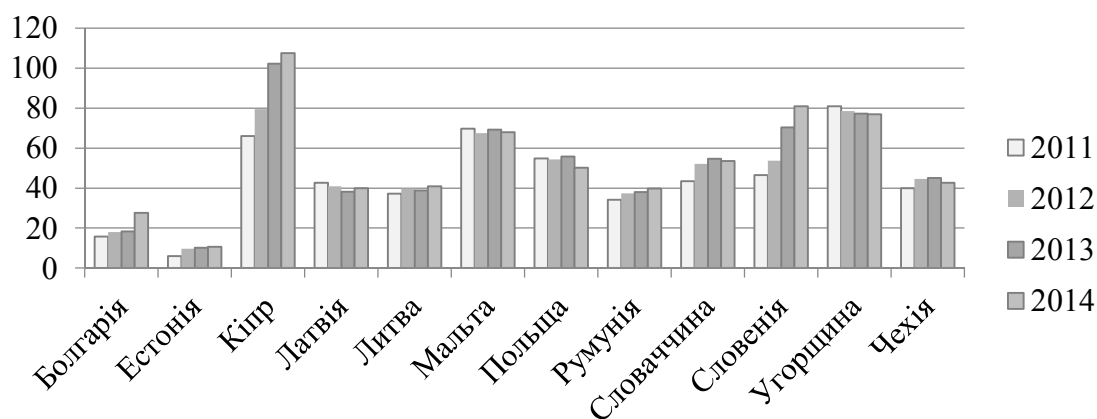

Рис. 3. Динаміка зміни показника співвідношення державного боргу до ВВП в країнах-нових членах ЄС,* %

*Складено автором за даними Європейської Комісії
[\[http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/6796757/221042015-AP-EN.pdf/2a3922ae-2976-4aef-b6ce-af19bde6a236\]](http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/6796757/221042015-AP-EN.pdf/2a3922ae-2976-4aef-b6ce-af19bde6a236)

Розглянемо більш детально стан та структуру державного боргу Республіки Болгарія.

Показники, що характеризують стан державного боргу (див. табл. 1) та структуру (рис. 4), вказують на наявність тенденції до погіршення ситуації на ринку державної заборгованості даної країни. Враховуючи зроблений аналіз поточного стану державного бюджету (підвищення незбалансованості, уповільнення темпів нарощення податкових надходжень), з метою уникнення негативного впливу з боку виплат по державному боргу на державний бюджет, актуалізується питання регулювання останнього з позиції оптимізації практики здійснення запозичень, що потребує аналізу їх стану за такими структурами, як: валютна, географічна, інституціональна.

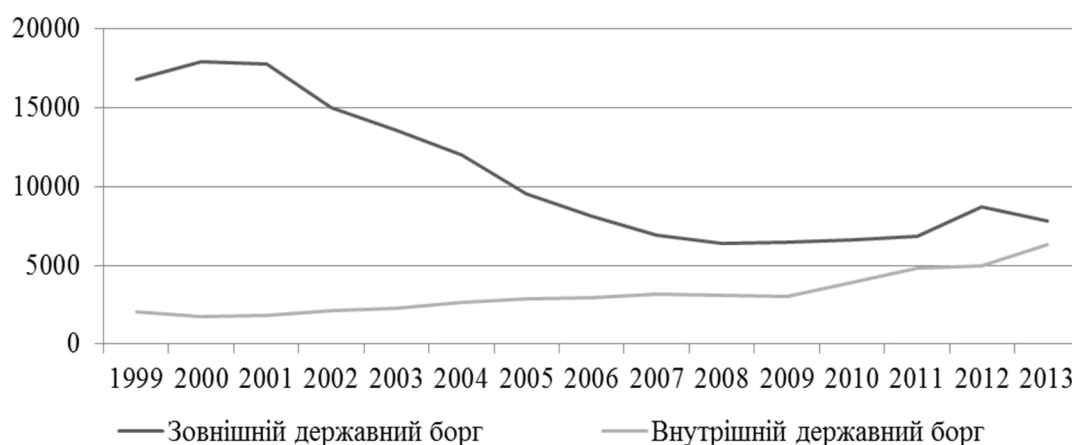

Рис. 4. Динаміка зміни абсолютної величини зовнішнього та внутрішнього державного боргу Болгарії,* тис. болгарських левів

*Побудовано автором за даними Міністерства фінансів Республіки Болгарія
[\[http://www.bnb.bg/Statistics/StExternalSector/StGrossExternalDebt/index.htm\]](http://www.bnb.bg/Statistics/StExternalSector/StGrossExternalDebt/index.htm)

Дослідження валютної структури державного боргу Болгарії показує переважання заборгованості у валюті «євро» (рис. 5). Тенденція до збільшення частки цієї валюти спостерігалася у 2004-2007 рр. перед вступом Болгарії до Європейського Союзу. Незважаючи на тимчасове призупинення прагнень Болгарії стати членом Єврозони, спричинене послабленням євро, борговими проблемами країн-членів Європейського Союзу, погіршенням стану державних фінансів досліджуваної країни, дану структуру можна характеризувати як оптимальну.

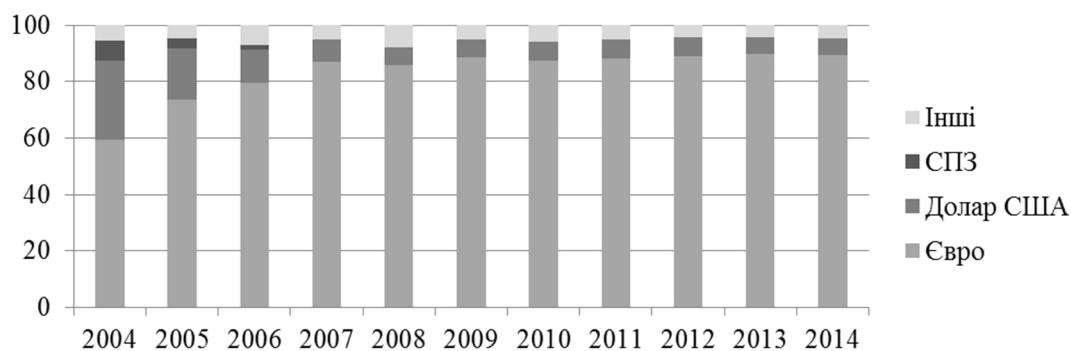

Рис. 5. Валютна структура зовнішнього державного боргу Болгарії,* %

*Побудовано автором за даними Центрального банку Болгарії (<http://www.bnb.bg/Statistics/StExternalSector/StGrossExternalDebt/index.htm>)

Сучасна географічна структура зовнішнього державного боргу Болгарії (рис. 6) характеризується збільшенням частки МВФ, США та зменшенням частки найбільш розвинених країн ЄС: Франції, Великобританії. Така тенденція показує орієнтацію боргової політики Болгарії на диверсифікацію запозичень, гнучкість програми позик у відповідь на посилення нестабільності боргової ситуації на ринку Європи.

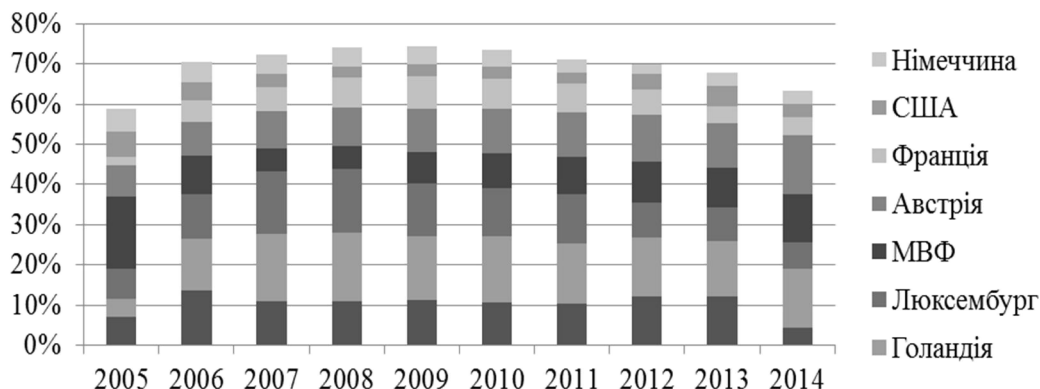

Рис. 6. Географічна структура зовнішнього державного боргу Болгарії,* %

*Побудовано автором за даними Центрального банку Болгарії (<http://www.bnb.bg/Statistics/StExternalSector/StGrossExternalDebt/index.htm>)

Наведена динаміка структурних показників державного боргу Республіки Болгарія (рис. 7) демонструє як позитивні, так і негативні тенденції, що відображені у наступному:

- суттєва активізація використання державних цінних паперів для фінансування дефіциту державного бюджету в 2010-2013 рр. за постійного зменшення кількості державних цінних паперів, емітованих на фінансування структурних реформ за весь досліджуваний період;
- позитивна тенденція призупинення практики отримання кредитів від МВФ з 2006 року та зменшення заборгованості перед Паризьким клубом кредиторів;
- нарощення заборгованості перед Європейським Союзом наприкінці 2013 року та співпраця зі Світовим банком протягом усього досліджуваного періоду.
- активізація залучення державних інвестиційних позик після приєднання Болгарії до Європейського Союзу (з 2007 по 2013 рік).

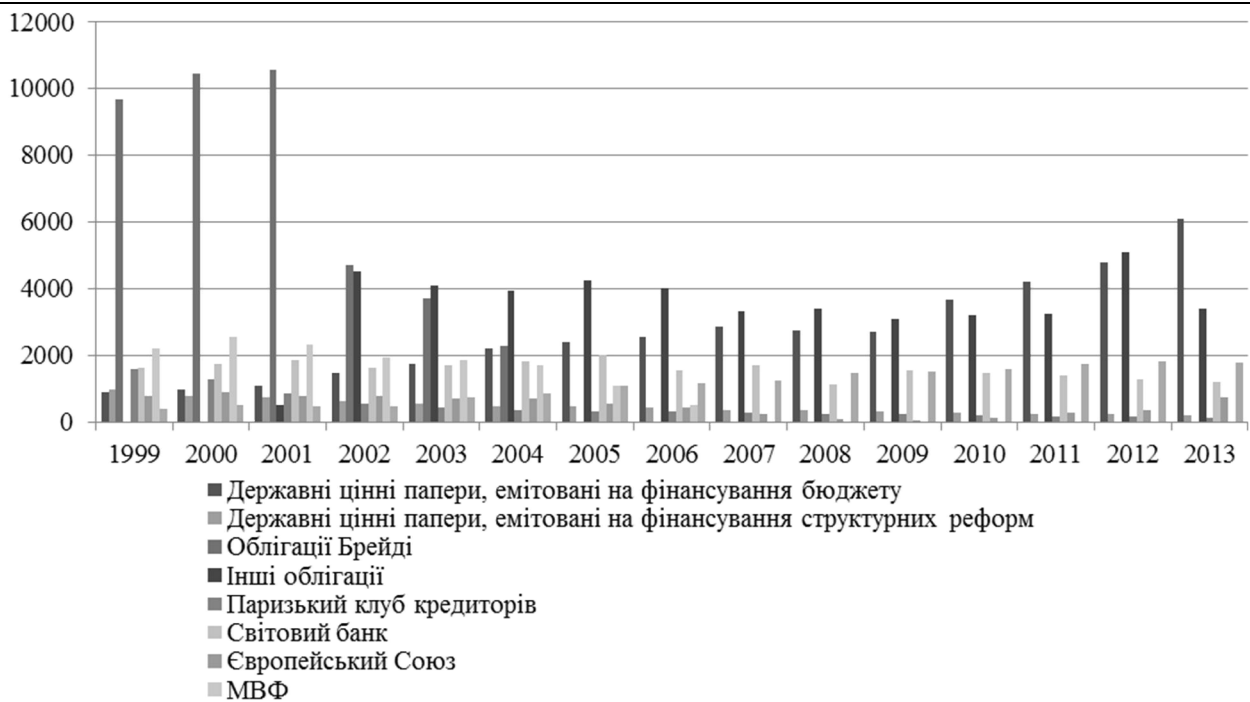

Рис. 7. Динаміка структурних показників державного боргу Республіки Болгарія, тис. болгарських левів*.

*Побудовано автором за даними Міністерства фінансів Республіки Болгарія (<http://www.bnb.bg/Statistics/StExternalSector/StGrossExternalDebt/index.htm>)

Висновки та перспективи подальших розвідок

Аналіз стану, структури, механізму функціонування державних фінансів Республіки Болгарія дозволяє зробити висновок щодо зосередження основних проблем у сфері фінансування державних видатків та нарощення державного боргу, що обумовлено зростанням державних поточних витрат, зменшенням фінансування програм з боку ЄС, необхідністю збільшення надходжень державного бюджету за рахунок державних зовнішніх та внутрішніх запозичень.

Сучасна бюджетна стратегія Республіки Болгарія має бути спрямована на консолідацію та збалансування державних фінансів, що потребують скорочення дефіциту державного бюджету, нарощення темпів економічного зростання, зменшення темпів нарощення державного боргу. Бюджетна політика має включати завдання: зменшення поточних видатків, нарощення податкових та неподаткових доходів.

Аналіз поточного стану структур державного боргу Республіки Болгарія дозволяє сформулювати наступні напрями поліпшення, що мають на меті недопущення обтяження державних фінансів:

- коригування нових боргових зобов'язань за строками користування залежно від стадії економічного циклу для забезпечення рівномірності погашення заборгованості та уникнення піків платежів;
- узгодження і збалансування графіку проведення аукціонів з продажу державних цінних паперів з графіком виплат за державними облігаціями, що дозволить уникнути ускладнень через нерівномірність та значні коливання виплат по облігаціям і, таким чином, проблем в обслуговуванні боргу;
- збільшення частки фінансування дефіциту державного бюджету за рахунок регулярних, помірних в обсягах облігаційних позиках в іноземній валюті на міжнародних ринках капіталу;
- досягнення збалансованості між внутрішніми та зовнішніми позиками.

Список літератури

1. Карлін, М. І. Фінансові системи країн Західної Європи: навчальний посібник / М. І. Карлін. – К.: Альма-матер, 2009. – 320 с.
2. Миргородська, Л. О. Фінансові системи зарубіжних країн: навчальний посібник / Л. О. Миргородська. – 2-ге вид., допов. і переробл. – К.: ЦУЛ, 2008. – 320 с.
3. Рудий, К. В. Финансовые, денежные и кредитные системы зарубежных стран: учебное пособие / К. В. Рудий. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Новое знание, 2004. – 400 с.

-
4. Marer, P. *The global economic crises: impact on Eastern Europe* / P. Marer // *Acta Oeconomica*. -2010. – Vol. 60, no. 1, pp. 3-33.
 5. Reinhart, C. M., Rogoff K. S. *A Decade of Debt* [Electronic resource] / C. M. Reinhart, K. S. Rogoff/ – Cambridge, MA: MIT Press, 2011. – Accessed mode: http://www.piie.com/publications/chapters_preview/6222/01iie6222.pdf.

References

1. Karlin, M. I. (2009). *Finansovi systemy krain Zahidnoi Evropy*. Kyiv: Alma-mater.
2. Myrhorodska, L. O. (2008). *Finansovi systemy zarubizhnyh krain*. Kyiv: CUL.
3. Rudyy, K. V. (2004). *Finansovye, denezhnye i creditnye systemy zarubezhnyh stran*. Moskva: Novoe znanie.
4. Marer, P. (2010). *The global economic crises: impact on Eastern Europe*. *Acta Oeconomica*, 1. 3-33.
5. Reinhart, Carmen M., Rogoff, Kenneth, S. (2011). *A decade of debt*. Cambridge, MA: MIT Press. Retrieved from: http://www.piie.com/publications/chapters_preview/6222/01iie6222.pdf.

Стаття надійшла до редакції 29.05.2015 р.